

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

سرشناسه :	صحرائی، رضامراد، ۱۳۵۵ -
عنوان و نام پدیدآور :	روش‌های ساده آموزش زبان فارسی به غیر فارسی‌زبانان (۱۳۸ فعالیت آموزشی) / مؤلفان: رضامراد صحرائی، هدی سلیمی؛ [برای] بنیاد سعدی. تهران: بنیاد سعدی، انتشارات آزفا، ۱۴۰۰.
مشخصات نشر :	۲۲۲ ص.: جدول.
مشخصات ظاهری :	۹۷۸-۶۲۲-۹۷۲۸۱-۶-۱
شابک :	فیپا
وضعیت فهرست نویسی :	کتابنامه:ص. ۲۱۸ - ۲۲۲.
یادداشت :	فارسی -- کتاب‌های درسی برای خارجی‌ان
موضوع :	Persian language -- Textbooks for foreign speakers فارسی -- راهنمای آموزشی -- خارجی‌ان Persian language -- Study and teaching -- Foreign speakers
شناسه افزوده :	سلیمی، هدی، ۱۳۶۷ -
شناسه افزوده :	بنیاد سعدی
شناسه افزوده :	Saadi Foundation
رده بندی کنگره :	PIR۲۸۲۷
رده بندی دیویی :	۸ فا ۴/۲۱
شماره کتابشناسی ملی :	۸۴۹۳۹۵۴
اطلاعات رکورد کتابشناسی :	فیپا

روش های ساده آموزش زبان فارسی به غیر فارسی زبانان

(۱۳۸ فعالیت آموزشی)

مؤلفان: رضامراد صحرائی، هدی سلیمی

آموزش زبان فارسی در جهان

این اثر با همکاری بنیاد سعدی و انتشارات بین المللی آرفا تولید شده است.

طرح جلد و صفحه آرایی: بابک نوبهاری

شابک: ۹۷۸۶۲۲۹۷۲۸۱۶۱

شمارگان: ۵۰۰ چاپ اول: ۱۴۰۰

انتشارات بین المللی آرفا؛

لیتوگرافی، چاپ و صحافی: مجتمع چاپ افست

تلفن مرکز انتشارات: ۲۲۴۱۴۳۸۴ / کد پستی: ۱۹۸۵۸۶۴۴۴۹

بنیاد سعدی:

تهران، ولنجک، خیابان ۱۵ شرقی، بعد از خیابان ساسان، پلاک ۱۷.

تلفن: ۹۸-۲۲۴۱۴۳۹۳ / نمایر: ۲۲۴۱۴۳۵۷ / کد پستی: ۱۹۸۵۸۶۴۴۴۹

فهرست مطالب

۹	مقدمه
۱۱	فصل ۱: آموزش دستور
۱۲	۱.۱. تعریف دستور
۱۲	۲.۱. اصول آموزش دستور
۱۴	۳.۱. تکنیک‌های آموزش دستور
۱۴	۱.۳.۱. تکرار مکرر کنترل‌شده
۲۱	۲.۳.۱. پاسخ‌های کنترل‌شده
۳۴	۳.۳.۱. گفتمان آزاد
۴۴	۴.۳.۱. گوش دادن و پاسخ فیزیکی
۴۸	۵.۳.۱. گوش کن و بکش
۵۱	فصل ۲: آموزش واژه
۵۲	۱.۱. تعریف واژه
۵۲	۲.۱.۱. دانستن یک واژه به چه معناست؟
۵۳	۲.۲. اصول آموزش واژه
۵۶	۳.۲. تکنیک‌های آموزش واژه
۶۰	۱.۳.۲. نام‌گذاری
۵۷	۲.۳.۲. شناسایی
۶۱	۳.۳.۲. تعریف کردن
۶۵	۴.۳.۲. طبقه‌بندی
۶۹	۵.۳.۲. سؤال پرسیدن
۷۰	۶.۳.۲. هم‌خانواده‌ها
۷۶	۷.۳.۲. متصل کردن
۷۷	۸.۳.۲. گفتگو
۷۹	۹.۳.۲. مباحثه
۸۱	۱۰.۳.۲. امتداد
۸۳	فصل ۳: آموزش تلفظ
۸۴	۱.۳. تلفظ چیست؟
۸۴	۲.۳. اصول آموزش تلفظ
۸۵	۳.۳. تکنیک‌های آموزش تلفظ
۸۶	۱.۳.۳. گوش دادن و تقلید کردن

۸۷	..... ۲. ۳. ۳. بلند بخوان و از حفظ بگو
۸۸	..... ۳. ۳. ۳. تمرین و تکرار جفت‌های کمینه
۸۹	..... ۴. ۳. ۳. عبارات نغز
۹۲	..... ۵. ۳. ۳. گوش دادن انتقادی
۹۴	..... ۶. ۳. ۳. نظارت هم‌کلاسی‌ها
۹۶	..... ۷. ۳. ۳. آموزش به‌صورت عملی
۱۰۰	..... ۸. ۳. ۳. جدول واجی
۱۰۲	..... ۹. ۳. ۳. ایفای نقش
۱۰۵	..... فصل ۴: آموزش مهارت شنیدن
۱۰۶	..... ۱. ۴. شنیدن چیست؟
۱۰۶	..... ۲. ۴. اصول آموزش شنیدن
۱۰۹	..... ۳. ۴. تکنیک‌های آموزش شنیدن
۱۰۹	..... ۱. ۳. ۴. انتقال اطلاعات
۱۱۱	..... ۲. ۳. ۴. متون و کلمات
۱۱۲	..... ۳. ۳. ۴. شنیدن با هدف درک مطلب
۱۱۳	..... ۴. ۳. ۴. مشارکت فعال
۱۱۵	..... ۵. ۳. ۴. مباحثه، بحث و گفتگو
۱۱۷	..... ۶. ۳. ۴. موقعیت‌ها
۱۱۸	..... ۷. ۳. ۴. گوش کن و انجام بده
۱۲۰	..... ۸. ۳. ۴. دیداری
۱۲۱	..... ۹. ۳. ۴. یادداشت‌برداری
۱۲۲	..... ۱۰. ۳. ۴. شنیدن، برای دریافت جزئیات
۱۲۵	..... ۱۱. ۳. ۴. دیکته‌گویی
۱۲۶	..... ۱۲. ۳. ۴. بازسازی متن شنیداری
۱۲۷	..... فصل ۵: آموزش مهارت صحبت کردن
۱۲۸	..... ۱. ۵. صحبت کردن چیست؟
۱۲۹	..... ۲. ۵. اصول آموزش صحبت کردن
۱۳۲	..... ۳. ۵. تکنیک‌های آموزش صحبت کردن
۱۳۳	..... ۱. ۳. ۵. ایفای نقش
۱۳۷	..... ۲. ۳. ۵. ترتیب‌بندی
۱۴۱	..... ۳. ۳. ۵. پرسش و پاسخ
۱۵۰	..... ۴. ۳. ۵. حدس زدن

۱۵۲	۵.۳.۵ یادآوری
۱۵۴	۶.۳.۵ تقلید کردن
۱۵۶	۷.۳.۵ بگو و بکش
۱۵۷	۸.۳.۵ مباحثه
۱۶۳	فصل ۶: آموزش مهارت خواندن
۱۶۴	۱.۶ مهارت خواندن چیست؟
۱۶۵	۲.۶ اصول آموزش مهارت خواندن
۱۶۷	۳.۶ تکنیک‌های آموزش مهارت خواندن
۱۶۷	۱.۳.۶ بازخوانی
۱۷۲	۲.۳.۶ پیش‌بینی کردن
۱۷۴	۳.۳.۶ پرسش کردن
۱۷۹	۴.۳.۶ استنباط کردن
۱۸۰	۵.۳.۶ حدس معنی واژه‌ها همزمان با خواندن متن
۱۸۳	۶.۳.۶ خواندن همراه با یافتن اطلاعات خاص
۱۸۴	۷.۳.۶ مرور اجمالی
۱۸۶	۸.۳.۶ به تصویر کشیدن
۱۸۸	۹.۳.۶ برقراری ارتباطات شخصی و واقعی
۱۹۰	فصل ۷: آموزش مهارت نوشتن
۱۹۱	۱.۷ نوشتن چیست؟
۱۹۱	۲.۷ اصول آموزش مهارت نوشتن
۱۹۴	۳.۷ تکنیک‌های آموزش مهارت نوشتن
۱۹۴	۱.۳.۷ نوشتن کاربردی
۱۹۵	۲.۳.۷ آموزش مبتنی بر فناوری
۱۹۷	۳.۳.۷ آموزش مشارکتی از نوع فکر کن و به اشتراک بگذار
۱۹۹	۴.۳.۷ استفاده از تصویر
۲۰۴	۵.۳.۷ تکنیک‌های آموزشی چهارمهارتی
۲۰۸	۶.۳.۷ نوشتن همراه با خواندن
۲۱۰	۶.۳.۷ داستان‌گویی
۲۱۱	۷.۳.۷ استفاده از نوشتار کنترل شده
۲۱۴	۸.۳.۷ ایفای نقش
۲۱۶	منابع

بیش از دو دهه از تأسیس رشته آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان توسط دانشگاه علامه طباطبایی می‌گذرد. از آن زمان، گفتمان علمی آموزش زبان فارسی به مثابه یک رشته تخصصی و کار حرفه‌ای مطرح شد. این گفتمان، با تأسیس دوره دکتری این رشته توسط همان دانشگاه به یک مطالبه جدی در سطح جامعه دانشگاهی و نخبگانی کشور تبدیل شده است. از زمان تأسیس مقطع کارشناسی ارشد این رشته تا کنون، بیش از هزار نفر برای آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان تربیت شده و در مراکز مهم و معتبر آموزش زبان فارسی در داخل و خارج از ایران مشغول فعالیت شده‌اند. با تصویب نقشه جامع علمی کشور و تعیین چندین راهبرد و اقدام ملی برای گسترش زبان فارسی در سطح جهان (مثل راهبرد کلان شماره ۹، صفحات ۳۱-۳۰ و اقدامات ملی ذیل آن) و همچنین تأسیس بنیاد سعدی، آموزش علمی و تخصصی زبان فارسی به عنوان یک زبان خارجی یا زبان دوم به اولویتی راهبردی برای نظام علمی و فناوری کشور تبدیل شد. هم‌اکنون، توسعه و ابداع روش‌های سهل و سریع فارسی‌آموزی (اقدام ملی شماره ۱ ذیل راهبرد کلان شماره ۹، ص. ۳۱، ص. ۳۱ نقشه جامع علمی کشور) استانداردسازی آموزش و سنجش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان، موضوع ماده ۲ وظایف بنیاد سعدی، دو اولویت راهبردی برای ارتقای جایگاه زبان فارسی در جهان به شمار می‌رود. کتاب «تکنیک‌های ساده آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان: ۱۳۸ فعالیت آموزشی» تلاشی است برای آسان کردن یادگیری و یاددهی زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان.

در شناسایی تکنیک‌های آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان، از منابع متعددی استفاده شده است که فهرست منابع هر بخش در انتهای آن بخش ارائه شده است. از آنجا که برخی از این تکنیک‌ها در منابع مختلف به صورت‌های متعددی بیان شده‌اند، نگارندگان علاوه بر ساده‌سازی این تکنیک‌ها و فعالیت‌ها، تلاش نموده‌اند تا آنها را متناسب با زبان فارسی بومی‌سازی کنند و در قالب کلاس درس به مدرسان ایرانی و غیرایرانی ارائه دهند. بنابراین، در کنار هیچ کدام از تکنیک‌ها نام منبع مشخصی ذکر نشده است و صرفاً به بیان منابع هر فصل در پایان آن اکتفا گردیده است.

این کتاب دارای هفت فصل مجزا، اما مرتبط باهم، است. در هر فصل ابتدا، مهارت یا مؤلفه مورد بحث، بطور تخصصی تعریف شده است. سپس اصول کلان آموزش هر مهارت یا مؤلفه برشمرده شده است. همچنین، تعدادی تکنیک آموزشی ساده همراه با فعالیت‌های متنوع آموزشی معرفی شده‌اند. در نهایت، هنگام معرفی هر فعالیت نیز تلاش شده تا یک شناسه مختصر برای آن ارائه شود که در آن سطح آموزشی، زمان مورد نیاز برای اجرا و سایر اطلاعات ضروری آمده است.

جدول زیر، تعداد تکنیک‌هایی را نشان می‌دهد که برای آموزش هر مهارت یا مؤلفه معرفی شده است.

فصل	تکنیک	فعالیت آموزشی
تلفظ	۸	۱۲
خواندن	۸	۱۷
دستور	۵	۲۴
شنیدن	۱۲	۱۷
صحبت کردن	۸	۲۵
نوشتن	۹	۱۹
واژه	۹	۲۴
	۵۹	۱۳۸

نگارندگان امیدوارند این کتاب، گام مؤثری در تربیت مدرسان حرفه‌ای و ماهر برای آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان در داخل و خارج از ایران باشد. مهم‌ترین فرق یک مدرس خوب و ماهر با سایر مدرسان این است که علاوه بر عناصر زبانی، راهبردها و مهارت‌های زبانی را نیز به مخاطبان خود می‌آموزد. از مهم‌ترین اهداف این کتاب، آموزش تدریس خلاقانه به مدرسان و در ادامه پرورش زبان‌آموزان مستقل است؛ چراکه تنها راه پرورش استقلال و خودبستگی در زبان‌آموزان، آموزش خلاقانه و حرفه‌ای با استفاده از جدیدترین روش‌ها و تکنیک‌های آموزشی است.

در تهیه این کتاب، مجموعه‌ای از استادان و همکاران ما را یاری کردند که از همه ایشان به ویژه خانم‌ها فائزه مرصوص و شهناز احمدی قادر و همچنین طراح و صفحه‌آرای محترم جناب آقای نوبهار صمیمانه تشکر می‌کنیم. در پایان، ضمن تقدیم این کتاب به همه استادان و مدرسان زبان فارسی در ایران و خارج از ایران مشتاقانه منتظر دریافت نظرات و پیشنهادات آنها هستیم.

رضا مراد صحرایی

عضو هیئت علمی دانشگاه علامه طباطبائی

هدی سلیمی

دبیر کمیته علمی دوره‌های تربیت مدرس زبان فارسی بنیاد سعدی

فصل اول

آموزش دستور

آموزش دستور از جمله مباحث مهم آموزش و یادگیری زبان دوم است. دستور به مثابه موتور زبان است و نقش بسیار مهمی در فرایند یادگیری زبان دوم دارد. در این بخش، ابتدا دستور را تعریف می‌کنیم. سپس اصول آموزش آن را شرح می‌دهیم و در ادامه، با انواع تکنیک‌های آموزشی دستور آشنا می‌شویم. این تکنیک‌های آموزشی، یادگیری دستور زبان فارسی را برای زبان‌آموزان لذت‌بخش و برای مدرسان فارسی ساده و خاطره‌انگیز می‌کنند.

تعریف دستور

دستور، ساخت یک زبان را توصیف می‌کند و نحوه ترکیب واحدهایی مانند واژه، عبارت و جمله را توضیح می‌دهد. به عبارت دیگر، دستور ساختارهایی را به ما ارائه می‌دهد که به کمک آنها می‌توانیم به راحتی زبان فارسی را تولید کنیم.

اصول آموزش دستور

۱. از هر دو روش کشف قاعده (استقرائی^۱) و قاعده-محور (قیاسی^۲) استفاده کنید.

در روش کشف قاعده از مثال به قاعده می‌رسیم. مدرس ابتدا مثال می‌زند و انواع نمونه‌های یک ساخت دستوری را ارائه می‌کند. سپس طی فرآیندی به کمک زبان‌آموزان قاعده را استخراج یا کشف می‌کند. در پایان، مدرس به صورت مستقیم قاعده دستوری را توضیح می‌دهد. آنگاه زبان‌آموز طی انجام فعالیت‌هایی، باید آن ساخت دستوری را در موقعیت‌های درست تولید کند. در روش قاعده‌محور از قاعده به مثال می‌رسیم. زبان‌آموز از همان ابتدا قاعده دستوری را به طور آگاهانه می‌آموزد و تولید می‌کند. یعنی مدرس ابتدا قاعده دستوری را به طور مستقیم توضیح می‌دهد. سپس نمونه‌هایی از آن را در ساخت‌های مختلف ارائه می‌کند و زبان‌آموز پس از انجام چند فعالیت، باید آن ساخت دستوری را در موقعیت‌های درست تولید کند. در آموزش دستور بسته به نکته دستوری و سبک یادگیری زبان‌آموز می‌توان هر یک از روش‌های قاعده‌محور یا کشف قاعده را در پیش گرفت.

۲. در آموزش دستور، از بافت و نقش ارتباطی مورد نظر استفاده کنید.

مدرس باید برای آموزش یک قاعده دستوری دلیل استفاده از آن و همچنین موقعیت ارتباطی موردنظر را به زبان‌آموزان آموزش دهد؛ مثلاً در آموزش مجهول فقط تبدیل صورت فعل معلوم به فعل مجهول را مدنظر قرار ندهید، بلکه برای زبان‌آموز روشن کنید که چرا و در چه موقعیت ارتباطی از ساخت مجهول استفاده می‌شود.

1 inductive

2 deductive

۳. بر توسعه دانش کاربردی^۱ بیش از دانش محض تمرکز کنید.

در حوزه دستور زبان و یادگیری زبان، دانش کاربردی یعنی توانایی به کارگیری دانش برای برقراری ارتباط و دانش محض یعنی دانستن قواعد زبان. برخی زبان‌آموزان آگاهی نسبتاً خوبی به قواعد زبان دارند، اما قادر نیستند آن را به کار ببرند. برخی دیگر کاربرد زبان را مانند گویشور آن زبان می‌دانند، اما دانش دستوری کافی ندارند. نکته مهم این است که فارسی‌آموز با تسلط بر عناصر زبان مقصد، کاربرد آن را در موقعیت‌های گوناگون نیز بدانند.

۴. توضیحات را ساده و کوتاه کنید.

اگر می‌خواهید برای بار اول یک نکته دستوری را آموزش دهید، ساده و کوتاه این کار را انجام دهید؛ یعنی لازم نیست که جزئیات و استثنای آن را توضیح دهید. اغلب مواقع، زبان‌آموزان در بافت با این نکات آشنا می‌شوند؛ مثلاً برای آموزش نشانه جمع، کافی است بگوییم نشانه جمع در زبان فارسی «ها» و «ان» است. تقریباً همه واژه‌ها را می‌توان با «ها» جمع بست و برای جمع بستن نام بسیاری از جانداران از «ها» و «ان» استفاده می‌شود و دیگر نیازی به توضیح جزئیات و استثنای آن نیست.

۵. از زبان مادری یا زبان واسط برای توضیح دادن استفاده کنید.

برای کلاس‌های سطح پیشرفته، استفاده از ترجمه برای توضیح نکات دستوری توصیه نمی‌شود. اما در کلاس‌های سطح مقدماتی می‌توانید از ترجمه یا زبان مادری زبان‌آموز استفاده کنید، زیرا به این صورت نکات دستوری را با سرعت بیشتری آموزش می‌دهید و زبان دوم و زبان مادری را نیز مقایسه می‌کنید تا فارسی‌آموزان ساخت‌های زبانی را بهتر درک کنند.

۶. از اصطلاحات دستوری پیچیده استفاده نکنید.

بیان برخی اصطلاحات پایه‌ای مثل اسم، فعل، صفت، جمله، گذشته و حال، مفید و راهگشاست، اما نیازی نیست که اصطلاحات تخصصی و پیچیده را بیان کنید؛ مثلاً به جای اینکه بگوییم «بعد از مفعول مشخص، از نقش نمای «را» استفاده می‌کنیم»، می‌توانیم بگوییم «بعد از مفعول مشخص «را» استفاده می‌کنیم». یعنی به جای استفاده از اصطلاح «نقش نما» فقط از نمونه واقعی زبان استفاده کنیم.

¹ procedural knowledge

۷. به زبان آموز کمک کنید که بخشهایی از درس را بخاطر بسپارد.

حفظ کردن چند نمونه از ساختارهای دستوری به یادگیری بهتر زبان آموزان کمک می‌کند و باعث می‌شود آنها خودشان هم بتوانند نمونه‌های بیشتری در این زمینه تولید کنند. بخاطر داشته باشید که این فرایند نباید تکراری و کسل‌کننده باشد، مواردی مانند ضرب‌المثل‌ها، سرودهایی که بخش‌هایی از ساختارهای دستوری آنها تکرار می‌شود، گفتگوها و شعرهای الگودار که خود زبان آموز می‌سازد، فعالیت‌های جذابی هستند.

۸. زبان آموزان را وادار به تولید ساخت‌های معنادار کنید.

تنها انجام تمرین‌های سنتی دستور مانند «جای خالی را پر کنید»، «وصل کنید»، «انتخاب کنید» و مانند آنها کافی نیست. زبان آموز باید ساخت دستوری جدید را برای بیان منظور و نیت خود به کار گیرد و تمرین کند؛ مثلاً برای آموزش وجه‌نمای «باید» موقعیتی ایجاد کنید و به زبان آموز بگویید در آن موقعیت چه کارهایی باید انجام دهد (ار، ۲۰۱۶).

تکنیک‌های آموزش دستور

هدف نهایی آموزش دستور کمک به فارسی‌آموزان در آشنایی با ساخت زبان فارسی است. مدرس به فارسی‌آموزان کمک می‌کند تا وقتی به زبان هدف می‌شنوند، صحبت می‌کنند، می‌خوانند و می‌نویسند، بدون هیچ مشکلی بتوانند آن را به کار ببرند. به این ترتیب، مهم‌ترین چالش مدرسان فارسی این است که تلاش‌های خلاقانه و نوآورانه برای آموزش سودمند دستور داشته باشند. به عبارت دیگر، مهم‌ترین وظیفه مدرس در ارائه فعالیت‌های دستوری این است که فرصتی برای فارسی‌آموزان فراهم کند تا بتوانند جملات اصولی به همراه واژه‌های درست و مرتبط تولید کنند. در این فصل، تکنیک‌های آموزشی ویژه آموزش دستور معرفی شده است که مدرسان زبان فارسی را در این امر کمک می‌کند.

❖ تکرار مکرر کنترل شده^۱

با استفاده از این تکنیک، ساختار دستوری در زمینه‌ها و گونه‌های متفاوتی تمرین می‌شود. همچنین، مدرس می‌تواند قسمت‌های جدیدی نیز به تمرین اضافه کند. زبان‌آموزان با تکرار مداوم این جملات، ساختار دستوری را یاد می‌گیرند.

^۱ Controlled Drills

۱. جانشین سازی^۱

سطح: تمام سطوح

نوع فعالیت: پس تکلیف

مهارت: صحبت کردن

عنصر زبانی هدف: همه عناصر دستوری

مدت زمان لازم: ۱۰-۵ دقیقه

شیوه اجرا:

مدرس چند جمله روی تخته می‌نویسد که در آن برای مثال، زمان ماضی ساده استفاده شده باشد، او همچنین چند کلمه دیگر روبروی آنها یادداشت می‌کند:
من دیروز به خانه رفتم.

- خرید کردم

- درس خواندم

- پیاده روی کردم

من هفته گذشته مهمانی دادم.

- امتحان دادم

- سفر کردم

- بیرون رفتم

حالا از زبان آموزان می‌خواهد که این جمله‌ها را بخوانند و یکی از افعال جایگزین را در آن قرار دهند. مدرس همچنین می‌تواند این فعالیت را به صورت زیر اجرا کند:

مدرس: بچه‌ها این جمله رو با من تکرار کنین: «من دیروز به خانه رفتم.»

زبان‌آموزان: من دیروز به خانه رفتم.

مدرس: حالا با این واژه بگین: خرید کردم.

¹ Substitutions